

AZ ERDŐ

AZ 1862-BEN ALAPÍTOTT ERDÉSZETI LAPOK 111. ÉVFOLYAMA

1976. JÚNIUS * XXV. ÉVFOLYAM 6. SZÁM

Módszerváltás a fakitermelésben

Lapunk szerkesztője kerekasztal-beszélgetésre hívta meg a fahasználat több vezető beosztású gyakorlati szakemberét. A beszélgetés tárgya az egyre nagyobb gondot okozó fakitermelés volt, célja pedig vitaindítás érdekében azoknak a gondolatoknak a felszínre hozatala, amelyek legalább egy-egy részterületre vonatkozóan itt-ott lappanganak és alkalmasak lehetnek arra, hogy ösztönzést adjanak a fejlődés meggyorsításához, segítséget nyújthatnak az üzemeknek feladataik teljesítéséhez.

A gyakorlat részéről megjelent ANDOR JÓZSEF, a Zalai EFAG igazgatóhelyettese úgy is mint az egyesületünk erdőhasználati szakosztályának vezetője, DEÁK ISTVÁN, a Gyulaji ÁEVAG igazgatóhelyettese, GULYÁS JENŐ, a Gemenci ÁEVAG osztályvezetője, GYÖRKE ZSOMBOR, a Balatonfelvidéki EFAG osztályvezetője, HORVÁTH LAJOS, a Nyugatmagyarországi FK vezérigazgatóhelyettese, KÁRÁLL JÁNOS, a Kisalföldi EFAG igazgatóhelyettese, MOLNÁR LÁSZLÓ, a Mátrai EFAG igazgatóhelyettese, PAPP ISTVÁN, a Mecseki EFAG osztályvezetője, PETRI ATTILA, a Kiskunsági EFAG osztályvezetője, VIDA ZOLTÁN, a Pilisi Állami Parkerdőgazdaság osztályvezetője és DR. VÍSY GÉZA, a Vértesi EFAG igazgatóhelyettese. A szerkesztőbizottságból a szerkesztő mellett résztvett a beszélgetésben DR. HERPAY IMRE, JÁHN FERENC, JÉRÓME RENÉ, KIRÁLY PÁL és DR. KISS REZSÓ.

A négy órán át tartó, rendkívül élénk eszmecserében a gondolatoknak, megállapításoknak olyan egysége nyilvánult meg, hogy azok — legalább is az adott társaságban — általánosaknak fogadhatók el. Egyes részleteknek személyhez kötődése csupán abból származhatott, hogy egyik előbb, másik utóbb jutott szóhoz. A megnyilatkozások végül is nagyjából három kérdés — *mennyit, mivel és hogyan vágjunk* — köré voltak csoportosíthatók.

Mennyit vágjunk?

Az évi fakitermelés mennyisége a vállalatok, üzemek gazdálkodásának kardinalis mutatójává lett, fokozása elsőrendű feladat. A népgazdaság V. ötéves tervében előirányzott, a rendelkezésre álló erőforrásokkal összhangban álló gazdasági fejlesztéssel mindenki egyetért. Ez az ágazat vonatkozásában a hazai fanyersanyagforrások jobb kihasználását, a fakitermelés növelését, valamint a hulladékfa csökkentését és jobb hasznosítását irányozza elő mint általános törekvést, melyet mindenki helyesel. De a számszerűsített és a szabályozórendszerrel ösztönzött tényleges feladatok már számos észrevételt váltanak ki. A Tájékoztató („barna könyv”) szerint az V. ötéves terv legfontosabb feladatai között szerepel az előzőleg 5%-kal csökkentett üzemtervi előírázatnak a túlteljesítése, ami egyenlő az üzemtervek szerint lehetséges fakitermeléssel.

Erdőgazdaságaink az üzemtervek szerint kitermelhető fatömeeggel szemben immár hosszú évek óta 20—25%-os lemaradásban vannak. Csak kivételes esetben fordul elő az üzemtervi előírás maradéktalan teljesítése, ennek ellenére a gazdaságok munkáját jónak ismerték el. Nem lehet ezért most politikai szak-

◀ Öreg fák a budai sétaerdőben, a Jánoshegy oldalán — magas köris
(Fotó ERTI, Jérôme R. felvétele)

mailag helytelen megvilágításba helyezni, szinte megbélyegezni őket, mint ahogyan az erdőrendezési mérésekben gyakran történik.

Az üzemtervek szerint kitermelhető fatömeg a kerekasztal-beszélgetés résztvevőinek tapasztalata szerint nem megbízható, évente változik az új üzemtervek belépésével. Labilissá teszi a fatömegszámítás szisztematikus hibája. Általában nagyobb fatömeggel számolnak mint a valós, kirívóan mutatkozott ez a nyárfafelmérés eredményeinek realizálásakor.

Mérvén az üzemtervi előírásra helyezkedést megkérdőjelezi az irányító főosztály vezetőjének állásfoglalása is: „... a hosszabb távon hatékonyak nem tekinthető kötelezettségeket törölni kell az üzemtervekből, a hosszabb távon hatékony munkák végrehajtásának időpontját pedig össze kell hangolni a rövid távú jövedelmezőség követelményeivel (pl. nem kell sürgetni az olyan gyérités végrehajtását, amely jelenleg csak rostfát, egy-két év múlva viszont már papírfát adna)”.

A népgazdaság V. ötéves tervének sarkalatos követelménye a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése. Ágazatunk tekintetében is legfontosabb követelménynek valljuk a „gazdaságos termelési lehetőségek” teljes kihasználást. Kérdés, kapunk-e a termelési lehetőségek gazdaságosságát illetően iránymutatást az üzemtervben? Szabad-e így — minden egyéb megfontolás nélkül — a termelés normájául tenni, szinte fetisizálni az üzemtervi előírást? Az üzemtervnek olyan keretnek kellene csupán lennie, ami tájékoztat a lehetőségekről, keretet szab. Ezzel szemben az erdőfelügyelők erős ráhatása az üzemet ma kényszeríti minden üzemtervi előírás végrehajtására. Ezért adódik sok vita a kitermelhető fatömeg tekintetében. Intenzív munkakapcsolat kellene a rendezőségek és a gazdaságok között.

A fakitermelés gazdaságosságában fontos szerepet játszik a véghasználati-előhasználati kitermelés aránya. A résztvevők szerint ezen a téren is helytelen, túlzó erdőművelési elveket vallunk. A mai 3 : 2 arány helyett a nagyobb fakitermelő gazdaságok esetében a 3 : 1 viszony látszik megfelelőnek. DR. MÁRKUS mutatta ki, hogy ilyen volt az arány a háború előtt a gyakran példának állított sárvári erdőkben is. Még így is kellő nevelést kaphatnak mindazon faállományok, amelyek azt megfelelően hasznosítani is tudják. Ugyanakkor számottevően nő a fakitermelő kapacitás. Felmerült az a gondolat is, hogy esetleg csak a véghasználat mértékét kellene az üzemtervben megkötni. Vannak azonban és lehetnek a jövőben is olyan esetek, amikor még ez sem célszerű, mert faszükségletváltozásokor helyesebbnek bizonyulhat adott erdőt állva hagyni, mint feleslegesen, vagy nem kellő értékesíthetőséggel kitermelni. Így például ma a tölgy fűrészárura nincs megfelelő kereslet, a tölgy fája forgácslapnak a legkevésbé alkalmas, így véghasználatát erőltetni céltalan. Az akác viszont egyes tájakon keresett lett, kitermelését azonban gyakran visszafogják a merv erdőművelési előírások: a tuskózás kötelezettsége, az előírt célállományok kialakításának nehézségei. Az erdőművelést korszerűsíteni kellene és összhangba hozni a fahasználattal és az egész erdőgazdálkodás lehetőségeivel.

Hasonló a helyzet a hulladékfa esetében is. Megfelelő gazdaságos hasznosítási lehetőség hiányában a 90%-ban előirányzott csökkentés megvalósítása erősen kérdéses.

Mivel vágjunk?

A kérdésre a válasz meglehetősen egyértelmű: nehéz fizikai igénybevételre ember ma már egyáltalában nincsen, így minél nagyobb mértékben géppel kell a fakitermelést végezni.

A gépek tekintetében az első általános megállapítás az volt, hogy gép — megfelelő és elegendő — egyedül motorfűrészből van. A kitermelhető fatömeggel tehát a fakitermelő kapacitás nincs arányban. De miként is lett a motorfűrész? — A fakitermelés gépesítése 20 évvel ezelőtt, a maga hőskorában szorosint központi kérdés volt! Központi akarattal választották ki a legmegfelelőbb gépet, egységesen vezették be. Az ERTI központilag vizsgáztatta a különböző géptípusokat, majd láncot gyártott, technológiát alakított ki, terjesztette helyes használatát, alkalmazását. Ugyanez volt a helyzet akkor is, amikor a közelítést kellett gépesíteni — a vállon hordást, szekeret, szekérelőt kikacsolni. Az ERTI kerékpárt szerkesztett, központilag gyártották, terjesztették. Mindez nagy váltást jelentett. Könnyebbé vált az egyik legnehezebb fizikai igénybevétellel járó munka, és szakmunkássá a favágó. Megnőtt a termelékenység, jobban tudtak keresni a munkások.

Az idő azóta múlt, egyre kevesebb lett még a könnyebbé vált munkára is jelentkező, a központi fejlesztés pedig szinte leállt, s egyre jobban a termelő üzemre hárult. Ma technika váltás előtt állunk, de az előbbihez képest sokkal bonyolultabb, nagyobb felkészültséget, szervezést, kísérletezést követelő, valóban alapvető változást hozó előtt. Az újabb lépés, amit a fakitermelés fejlesztése terén meg kell tenni, az előbbinél sokkal költségesebb, jóval nagyobb felelősséggel járó és az erdőgazdaságok, üzemek magukra maradtak ezzel a súlyos feladattal — pedig erre sem anyagilag sem szellemileg fel nem készültek és nem is képesek rá.

Folyamatgépesítésről beszélnek, és — a beszélgetésben résztvevők egy része szerint — még a műveletek gépesítésével sem készültünk el. Ez a legsürgetőbb, mert a mai nehézségeinken gyorsan segít és végül is a gépesített műveletek összefűzésével juthatunk majd el a folyamatgépesítéshez. A kézi kergezésre, rakodásra embert már nem lehet kapni. A szükség egy-egy gazdaságot rávitt arra, hogy a számára legfontosabb művelet gépesítését maga oldja meg. Géptípust választott, sőt szerkesztett, megszervezte karbantartását, alkatrészellátását, sőt még gyártását is. Sok millió forint fekszik már ezekben, ami nem hasznosult kellően az egész ágazat számára. Sajnos nem is eléggé ismertek ezek a megoldások. Hiányoznak a korábban igen hasznosnak bizonyult érdemi tapasztalatcserék, a bevezetés központi kézbentartása. Pedig átmeneti megoldásként ezeket az egyéni kezdeményezéseket kellene támogatni és a többi gazdaságban is megfelelően hasznosítani. Az ilyen központi bevezetés hiánya okozta többek között a FRAK—B gyártási program meghiusulását.

A legtöbb helyen ma a legfejlettebb technológiát a fakitermelésben az LKT—75 csuklós traktorok maguk alakították ki, zömmel útmenti, felsőrakodói felkészítéssel. Nagy segítséget jelentenek ezek a gépek, de még ezeknek az üzemeltetése sem zavartalan. Hiányzik hozzájuk az alkatrész és karbantartásuk sem kielégítően megoldott. Tarthatatlan állapot, hogy minden gazdaságnak külön kelljen — esetleg szabálytalan úton — megszerezni az alkatrészeket. De bármennyit is segít, a csuklós traktor sem fejleszti a szükséges színvonalra a fakitermelést. Sok műveletet tesz könnyebbé, de emellett még számos munka marad az erdőn, gépesítetlenül vagy csak részben gépesítve. A hosszúfás kitermelés egymagában még nem oldja meg a kérdést.

Tartós megoldásról majd csak az alsórakodókon berendezendő felkészítő telepeken beszélhetünk. Kétségtelenül drágább lesz ezeken a munka, nagy beruházással jár kialakításuk, de összességében nézve még mindig jobb a költségesebb munka, mint egyáltalában nem termelni, mert erre más mód nem lesz. Kialakításukat elkerülni nem tudjuk, de ezt egyedül a gazdaságokra bízni

nem lehet. A kutatásnak kell megalapoznia az ilyen nagyszabású fejlesztést és felkészülni ezzel már a következő tervidőszak feladatainak ellátására is.

Az alsórakodói felkészítő telepeken végül kielégítően lesz gépesíthető a ma még nagy gondot okozó kérgezés, rakodás, mozgatás. Mert például a jelenlegi kérgezógépek még mindig erősen munkaigényesek, nem kellően termelékenyek; egyes résztvevők csak a dobkéregzőt látják célszerűnek. Ezek esetében megint felmerül a nagy mennyiségű kéreg hasznosításának, vagy legalább is megsemmisítésének ügye. Erősen ígéretes ugyanakkor az aprítékban való faki-termelés.

Mind olyan kérdések, amelyekkel a fejlesztésre hivatott központi főhatóságnak kell foglalkozni. Ennek kell olyan gépet keresni, találni, vagy szerkeszteni, amely egységesen elterjeszhető, ennek kell ágazatilag egységesíteni a fakitermelési gépparkot, megszervezni az alkatrészellátást, karbantartást. Központilag kell az alkalmazandó gépekhez a megfelelő technológiát kialakítani és készen az üzemnek átadni. Sajnos az utóbbi időben — egészen napjainkig — ilyen törekvés nem tapasztalható. Az itt-ott behozott egy-egy gép az általános fejlesztést, de még a szinttartást sem szolgálja. Pedig erősen sürgeti a hatékony központi beavatkozást a termelékenység fokozásának általános követelménye mellett az előtűnik álló nyárpapírfá program végrehajtása is. Nagymértékű és általános fejlesztési elgondolásba illeszkedő beruházás nélkül ennek eleget tenni nem lehet.

A „mivel?”-ével együtt merül fel a „kivel?” kérdése is. A gépek kézi munkaerőt takarítanak meg, ugyanakkor nagyobb igényt támasztanak a kezelőszeméllyel szemben. Az erdei munkások minősége általában leromlott. A bérezés javításának lehetősége beszűkült, nem tudunk elegendő lakást építeni, hűségjutalmat fizetni, mint a bányászok és sok más szakma. Az utcáról kell a munkást felvennünk, olyant, amilyen éppen van. Megdöbbentő volt AZ ERDŐ-ben a közzétett adat, hogy 30 év alatt 2000 erdőmérnök és 4000 technikus mellett csak 6000 szakmunkást képeztünk. És még ezek képzése sem volt megfelelő. Az iskoláknak nem állnak rendelkezésre azok a gépek, eszközök, amelyeknek a kezelésére a szakmunkásokat ki kellene képezzék. Hasonló a helyzet a technikusképzésben is. Pedig a nagy teljesítményű gépi munka művezetéséhez jó képességű technikusok kellenének. A mai, idősebb erdészek — a beszélgetés résztvevői szerint — már nem partnerei a gépkezelőknek és a szükséges ismereteket, szemléletet már el sem sajátíthatják. Áll ez sajnos erdőmérnökeink nagy részére is. A munkáscsapatok ezért ma legnagyobbbrészt önszervezők. A fiatalokat az egyetem nem neveli a mai gyakorlati életre. A több ezer forintos órák költségű nagygépek, berendezések munkája magasfokú szervezethez követel, állandó mérnöki felügyeletet, gyors beavatkozást a termelés helyszínén. Erre azonban sajnos sem technikusaink, sem fiatal erdőmérnökeink fel nem készültek és nem is hajlanak. Idegenkednek a terepi munkától. Erőteljes szemléletváltozásra, gyökeresen más felkészítésre van szükség főleg az egyetem részéről. Célszerű volna falusi parasztfiatalokat nagyobb arányban felvenni az egyetemre. A technikusok tekintetében biztató jelzés történt Sopronban a legutóbbi minősítő vizsgán, ahol a legnagyobbbrészt termelőszövetkezetekben gyakorlatot szerettek közül többen jó hozzáállásról tettek bizonyosságot. Nagyon hiányzik egy olyan, a szakmunkások számára írt népszerű tudományos újság, mint a lengyel „Głos lasu”, amelyet az erdészeti szakszervezet és minisztérium ad ki a szakmunkás továbbképzés, valamint balesetelhárítás és egészségvédelem érdekében, és amelyet a gazdaságok térítésmentesen adnak a munkásoknak.

Hogyan vágjunk?

A gépeknek kiterjedt alkalmazása, a piac gyorsan változó igényeihez való jobb alkalmazkodás, egész gazdálkodásunk eredményesebb tétele megköveteli, hogy fakitermelési módszereinket gyökeresen megváltoztassuk.

Gépeket célszerűen csak megfelelő összpontosítással lehet alkalmazni. A vágáskoncentráció már hosszabb ideje foglalkoztatja a gazdaságokat, de célszerű mértéke és módja még nem alakult ki. Zalában már elérték 20 000 m³-es összpontosítást is, Vasban 5000 m³ körülit tartanak kedvezőnek és óvnak a túlhajtástól. Roppant gond a nagyvágások felújítása, miattuk kétszeresére nőtt a folyamatban levő erdőesítések területe. Főként a legkisebb munkahelyek felszámolására törekszenek. Az összpontosítás célszerű és lehetséges mértékének, módjának meghatározása végül is kutatási feladat és az üzemtervnek kellene szerveznie az erdőrésztetek alakításával, a használatok előírásával. Célszerű megvizsgálni a Litvániában elterjedt koncentrált, ahol nem a nagyvágásokat szorgalmazzák, hanem egy gravitációs egységben egyidőben nagyszámú erdőrésztetet termelnek ki.

Hiába hozunk azonban nagyobb tömeget össze, ha a fát továbbra is sokféle apró választékká daraboljuk. Gépekkel ezeket nem lehet tovább szállítani. Méreteiket valamikor a kézi munka alakította ki. A fogyasztó piacot, a faipart rá kell venni a választékok racionalizálására. Megmagyarázhatatlan az egyméteres papírfához és tűzifához való ragaszkodás. A választékok ésszerűsítése során foglalkozni kell az aprítékban való termeléssel is, mert ez jól kezelhető géppel.

Az összpontosított kitermelés fokozott igényt támaszt természetesen a feltárással szemben is. Időben kell gondolni a hosszabb szerelvényekre, nagyobb tengelynyomásra és a meglévő úthálózatot mind a vonalvezetés, mind a burkolat szempontjából felül kell vizsgálni, esetleg átalakítani. Az eddigi tapasztalat azt mutatja, hogy a vágástéri feltáróutakkal túlzottan bementünk az erdőbe, erősen összeszabdaltuk a terepet. A vágástéri feltárást és burkolatlan utakat csuklós közelítő traktorokkal kell megtakarítani. Inkább hosszabbítsuk meg a közelítés távolságát, de ne szállítsunk burkolatlan úton. Nem jelent megoldást a terepjáró gépkocsi sem, ha pedig mindenképpen burkolatlan pályán kényserülünk szállítani, kedvezőtlen útviszonyok esetében állítsuk le azt.

Az előrehaladó gépesítéssel egyre tarthatatlanabbá válik erdőgazdasági szervezetünk is. A nagygépek máris kikezdtek a területbeosztást. Vasban kénytelenek pagonyokra áttérni (erdőmérnökkel az élükön) és másutt is keresik a hatékonyabb szervezeti formát. Az új szervezetnek számolnia kell nagygépek nagy teljesítményével. Az egyszeri beprogramozásra ömlik a termék és igényváltozáskor igen gyors beavatkozási lehetőség szükséges. Ugyanakkor a kényeszerű gépállás tetemes veszteséget okozhat. Nekünk is be kell vezetnünk a diszpécserszolgálatot és gyors információáramlást kell megvalósítanunk. A vízügyi szolgálat rádiótelefon rendszerre adhatja erre a legjobb példát.

Sokirányú és kihatásaiban nagy jelentőségű változások szükségesek tehát és ezeket felelősséggel vállalni csak úgy lehet, ha részleteiben is ismerjük jövődelmezőségi kihatásaikat. Munkahelyekre, erdőrésztetekre menő költség-hozam elemzésekre van szükség. Erre mostani könyvelési rendszerünk alkalmatlan. Szükségmegoldásként a műszaki vezetők folytatnak egyéni elképzelések szerint adatgyűjtést rengeteg többletmunkával és több-kevesebb célszerűséggel. Megfelelő rendszerét központilag kellene részletekbe menően megtervezni és általánosan bevezetni. Csak ezáltal alakítható át a jelenlegi mennyiségi

szemlélet önköltségivé — ami az erdőgazdaságban is hovatovább létkérdés!

*

A kerekasztal-beszélgetés célja az volt, hogy illetékes szakemberek szűkkörű, őszinte, kötetlen beszélgetése során feltárja az adott szakterület helyzetét és problémáit, felhívja ezekre a szakmai közvélemény és az illetékes vezetők figyelmét, ösztönözze és bátorítsa a szakembereket a feltárt problémáknak a lapban való megvitatására. Amikor kezdeményeztük, tele voltunk aggállal, sikerül-e majd? Az eredmény, a beszélgetés légköre meghaladta legmerészebb várakozásunkat. A hozzáértés, a nagy szakmaszeretet, a megoldás keresése mindenki számára élménnyé tette ezt a beszélgetést. Minden felszólalásból kicsengett a felelősségérzet és az a nézet, hogy a hosszú éveken át felgyülemlett súlyos problémákat meg lehet oldani szakmán belül, ha az illetékes szervek szót értenek, ha a főhatóság bátrabban kezdeményez és a szervek parciális érdekeiket alárendelik az együttes szakmai érdekeknek.

Jérôme René

ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK

Nemcsak egyetértéssel fogadni lehet, hanem határozottan helyeselni kell azt a szándékot, amely a kerekasztal-beszélgetést összehozta s igyekezett a fakitermelés néhány alapvető problémáját számba venni s a megoldásokra rámutatni. Nyilvánvaló, hogy a beszélgetés nem eredményezhetett a gyakorlatban azonnal felhasználható műszaki fejlesztési eredményeket, de utat mutat arra, mely irányban, ill. irányokban lesz célszerű keresni a kibontakozást.

A fakitermelési feladatok megállapításában, még inkább a végrehajtásában valóban vannak nehézségeink, s ezért azok sem marasztalhatók el, akik — egyébként jószándékú — megjegyzéseiket tájékozatlanságból tették. Utalnak pl. arra, hogy az üzemtervek „általában nagyobb fatömeggel számolnak, mint a valós, kirívóan mutatkozott ez a nyárfafelemérés eredményeinek realizálásakor”. Hadd említsük meg, hogy a FAGOK egyik hivatalos jelentése a következőket állapítja meg: „úgy tűnik, hogy az üzemtervek a véghasználati fatömeget általában alábecsülten adják”. Célszerű szóvátenni, hogy a nyárasok számbavételét az erdőgazdaságok területén az erdőgazdaságok végezték. Erre a témára azért tartottam szükségesnek a reagálást, mert jól érzékelteti a vezetőszerveknek az abból fakadó gondja, hogy ugyanabban a témában teljesen ellentmondásos információk alapján kellene álláspontot elfoglalnia.

A „mivel” és a „hogyan” kérdése igen erősen kapcsolódik egymáshoz. Egyre nyilvánvalóbb, hogy számos és sürgős teendője van — a mielőbbi kibontakozás érdekében — a minisztériumnak, az ágazati fejlesztéssel megbízott FAGOK-nak, az Erdészeti Tudományos Intézetnek, valamint az Erdészeti és Faipari Egyetemnek. Van azonban teendője minden erdőgazdálkodó szervnek is, mert a mérnöki képezettségű dolgozók a fakitermelésnek csak egyes műveleteit ítélik olyanoknak, hogy azzal kisebb-nagyobb intenzitással erdőmérnöknek is kell foglalkoznia.

Érdekes, de az események sorát tekintve törvényszerű az a kívánság, hogy a fakitermelés gondjainak megoldása érdekében — a technológiák kidolgozásától a szükséges géprendszerek kialakításáig és beszerzéséig — központi intézkedések váltak időszerűvé. Ohatatlanul felvetődik az a kérdés, hogy hasonló intézkedések csak akkor és csak azokban a munkákban szükségesek-e, amelyekben a problémák már ennyire súlyosakká váltak.

A kerekasztal-beszélgetés fontos témát vitatott hasznosan. Éppen ezért — e tevékenységi kör gazdasági súlyának megfelelően — viszonylag rövid időn belül vissza kell térnünk a felvetésekre.

Dr. Sali Emil